

АНАЛИЗА НА ДИРЕКТНИТЕ ГОВОРНИ ЧИНОВИ ВО МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК

Апстракт: Во ова истражување ги анализираме јазичните средства кои македонските говорители ги користат за формулирање на директните говорни чинови. За оваа цел направивме анализа на говорниот чин *приговарање*. Корпусот за анализа го составивме врз основа на Прашалник за пополнување на дискурс во кој од испитаниците беше побарано да напишат како би реагирале во шест ситуации со различни контекстуални параметри. Него го пополнија 103 испитаници на возраст од 19 до 23 година. Овој корпус беше дополнет со говорни чинови собрани во реални ситуации. Во анализата ги издвоивме реченичните рамки кои се користат при формулирањето на овој говорен чин: асертивните изјави, перформативните глаголи, императивните форми и прашањата.

Клучни зборови: прагматика, говорни чинови, приговарање, реченични рамки

1 Вовед

Предмет на истражување во овој труд е комуникацијата. Понекогаш исказите на говорителите се многу јасни, но понекогаш е потребен поголем когнитивен напор да се разбере нивното значење. Во своето дело *Како да се работи со зборовите (How to do things with words)*, Остин (Austin 1962) прв забележува дека исказите не само што имаат смисла и изразуваат референтност, туку и вршат дејство. Преку нив замолуваме, ветуваме, се извинуваме, приговараме, и сл. Така, исказот *Имам многу работа* може да го разгледуваме од три аспекти: 1. Тоа е потврдна реченица која има смисла и изразува референтност (*локуциски чин*) 2. Говорителот го изговорил со некаква намера (*илокуциски чин*) и 3. Исказите произведени со намера да се изрази некој говорен чин обично предизвикуваат кај соговорникот одредени чувства, мисли или постапки (*перлокуциски чин*). Илокуцискиот чин е централен и тој определува за кој говорен чин се работи.

Кога се зборува за говорните чинови, вообичаено е тие да се класифицираат како директни и индиректни. Директните говорни чинови, Серл (Searle 1979) ги поврзува со буквалното значење на исказите. Од друга страна, неговото индиректно илокуциско значење се однесува на другите илокуции кои тој исказ би можел да ги изрази. Директното илокуциско значење на исказот *Имам многу работа* е потврдна исказна реченица. Но тоа може да биде и замолување, извинување, одбивање и сл.

Серл (Searle 1979) смета дека има два вида индиректни говорни чинови: 1. оние кои може да се изведат преку инференција; и 2. оние кои може да се изведат преку конвенционалните изрази за реализација на одредени говорни чинови. Спербер и Вилсон (Sperber & Wilson 1986) сметаат дека индиректноста може да се определи и според когнитивниот напор кој соговорникот го вложува за разбирање на пораката.

¹ Универзитет „Гоце Делчев“–Штип, Филолошки факултет, marija.kusevska@ugd.edu.mk

Според нив постојат два модела на комуникација. „Според моделот на кодирање, комуникацијата се остварува преку кодирање и декодирање на пораките. Според инферентниот модел, комуникацијата се остварува така што говорителот дава соодветни показатели за своите намери, а соговорникот изведува инференции за тие намери според дадените показатели“ (Sperber & Wilson 1986: 24). Но јазично кодираното значењето на реченицата не мора да соодветствува со значењето кое говорителот сака да го пренесе.

За втората група индиректни говорни чинови карактеристична е препознатливоста на нивната форма, нивната конвенционалност. Како најтипичен говорен чин, Серл за пример го зема замолувањето. Индиректноста во овој случај ја објаснува преку учтивоста. Така исказите *Ќе сакаш ли да ми помогнеш?* се индиректни бидејќи нивното буквално значење е различно од говорниот чин кој го претставуваат (прашање: замолување).

2 Поврзаноста на директноста и индиректноста со учтивоста

Директноста и индиректноста често се поврзуваат со учтивоста. Во својата теорија за учтивост, Браун и Левинсон (Brown & Levinson 1987) исто така зборуваат за *директна* (on record) и *индиректна* (off record) реализација на говорните чинови. Тие ја поистоветуваат индиректноста во изразувањето со конвенционалната индиректност. Оваа стратегија говорителите ја применуваат кога се соочени со две спротиставени сили: од една страна сакаат да бидат индиректни и да му дадат можност на соговорникот да не го исполни она што го бараат од него; од друга страна сакаат да бидат јасни и директни. Конвенционалната индиректност им овозможува да ги постигнат и двете со употреба на фрази и реченици кои во рамките на контекстот во кој се употребени имаат поинакво значење од нивнотот буквално значење.

Директните говорни чинови може да се реализираат со или без *ублажување*. Реализацијата без ублажување (bald, without redress) претставува нивно извршување на најдиректен и најјасен можен начин, недвосмислено и концизно. Говорниот чин би се извел на овој начин доколку говорителот смета дека ни лицето² на соговорникот ни неговото лице не се загрозени. Под *ублажување* (redressive actions) се подразбира

² Поимот *лице* прв го употребил Гофман (Goffman 1967) и го дефинира како позитивна општествена вредност која индивидуата ја стекнала за време на определен контакт. Според Браун и Левинсон (Brown & Levinson 1987) лицето има два аспекта: *позитивно лице*, кое ја вклучува потребата на секоја индивидуа да биде прифатена и почитувана од другите, и *негативно лице*, кое ја изразува потребата на секоја индивидуа неговите дејства да не бидат спречувани од другите.

модификација на исказот со употреба на јазични средства кои му *даваат лице* на соговорникот. Така кога во полн автобус велиме *Се извинувам, може ли малку да се поместите?* барањето е директно, јасно, но тоа е ублажено со говорниот чин извинување, со употреба на прашање за можноста тоа да се изведе и со намалувачот *малку*, со што се укажува дека не се работи за некое големо барање.

3 Реченични структури и реализација на говорните чинови

Според својата граматичка структура, речениците може да бидат исказни, прашални, императивни и извични. Типично, во прагматичка смисла прашањата се користат за барање информации, исказните за искажување состојби и настани, императивните за давање наредби, извичните за изразување емоции. Ова се нивните директни употреби, но тие не се единствени: прашањата може да потврдуваат некоја состојба, императивните реченици да се користат за поканување, а исказните реченици за да се даде приговор. При разгледување на оваа појава, Браун и Левинсон (Brown & Levinson 1987: 134) заклучуваат дека „катеориите директност и индиректност не се стриктно поврзани со јазичните форми, туку со тоа како јазичните форми се употребени во дадениот контекст“.

3.1 Исказни реченици

Исказните реченици потврдуваат некоја пропозиција. Типично, со нив се формулираат асертивните говорни чинови. На пример, тврдењето дека утре ќе врне претставува асертивен говорен чин. Постои општа согласност дека асертивните говорни чинови се епистемички поткрепени. Затоа тие најчесто се формулираат со епистемичките глаголи (*знае, верува, мисли*), епистемичките придавки и прилози (*сигурен/сигурно, веројатен/веројатно*) и модалните глаголи (*може, треба, мора*)

Во овој вовед би сакале да обрнеме внимание и на перформативните глаголи бидејќи тие играат значајна улога во формулирањето на директното изразување. Во своите воведни предавања за говорните чинови, Остин (Austin 1962: 32) зборува за експлицитни и имплицитни перформативни искази. Експлицитните перформативни искази содржат изрази како *ветувам, се согласувам, се извинувам* и сл. кои го именуваат говорниот чин кој едновременно и се извршува. За формирање на експлицитни искази, овие перформативни глаголи се употребуваат во прво лице еднина, во својата несвршена, активна форма.

3.2 Императивни реченици

Императивните реченици се соодветни за пренесување на многу различни директивни³ значења. Може да се употребат и кога некому нешто му посакуваме (*Убаво поминете си*). Карактеристично за императивните конструкции е да пренесуваат наредби. Заради ова тие не се сметаат за учтиви форми. Меѓутоа, во многу ситуации говорителите може да ги употребат императивните конструкции, а да не звучат навредливо. Браун и Левинсон (Brown & Levinson 1987: 95) наведуваат дека „кога и говорителот и соговорникот се свесни дека е потребна максимална ефикасност, нема потреба од заштита на лицето“. Такви се ситуациите во кои постои голема итност и кога обрнувањето внимание на лицето би ја успорило реакцијата (*Внимавај!; Тргни се!*). Сколон и Сколон (Scollon & Scollon, 2003) наведуваат дека употребата на императивите се смета за соодветна кога меѓу соговорниците постои меѓусебна поврзаност и заедничка групна припадност. Овој вид на учтивост тие ја нарекуваат солидарна учтивост. Во солидарната учтивост се претпоставува дека постои мало хоризонтално растојание (соговорниците се познаваат) и дека не постои моќ (ниту еден од соговорниците нема поголема општествена моќ од другиот).

3.3 Прашања

Општо познато е дека „прашањата не се користат само како средства со кои говорителот бара информации, туку и за други намени. Во некои случаи тие се тесно поврзани со аргументациски и приговарачки секвенци, за изразување несогласување или неодобрување на она што соговорникот го рекол или го направил“ (Monzoni 2008: 73). Тие се знак дека ситуацијата им е позната и на двајцата учесници во разговорот и дека соговорникот треба да даде објаснување или оправдување за своето однесување.

Интересна е забелешката на Кошик (Koshik 2005: 3) дека реторичките прашања често се со спротивен поларитет: позитивните прашања претпоставуваат негативен одговор, а негативните прашања позитивен одговор, како во следните примери:

- (1) За тоа ли се плаче? (Не се плаче за тоа)
- (2) Така ли се зборува за другар? (Не се зборува така)

Прашањата може да се користат за формулирање на разни говорни чинови. Така, *Сакаш ли да дојдеш со нас?* е поканување; *Зошто мораш за сè да ме поправаш?* е приговор; *Ќе можеш ли да ми помогнеш?* е замолување. Во овие случаи јасно е за кој

³ За директивни се сметаат сите оние говорни чинови со кои говорителот сака да го натера соговорникот да направи нешто: наредување, замолување, советување, приговарање, и сл.

говорен чин се работи. Но има случаи кога прашањата навистина личат како барање информација. Така во следниот разговор, според првото обраќање на студентот се чини дека тој навистина сака да знае како да учи поефикасно. Со анализа на разговорната секвенца, пак, се открива дека целта на прашањето била да се воведат приговор за претходната оценка.⁴

(3) С: Професорке, а може ли да ми кажете како да учам подобро?

П: Па добар ти беше тестот. Имаше неколку термини што не беа објаснети и некои прашања беа многу на кусо одговорени.

С: Зошто јас мислам дека добро го научив материјалот.

Особено е значајна функцијата на прашањата при формулирање на конвенционалната индиректност, кога говорителот од една страна сака да биде директен, а од друга страна да му даде можност на соговорникот да не го изврши тоа што се бара од него. Прашањата *Ќе сакаш ли да ја затвориш вратата?* или *Имаш ли пенкало?* не се формулирани со намера да се побара информација туку да се замоли соговорникот да направи нешто. Тие се идиоматски, конвенционализирани прашања и нивната функција е тесно поврзана со учтивоста.

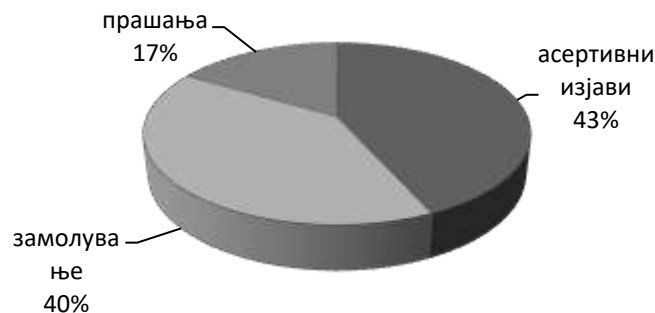
4 Опис на истражувањето

Во овој труд се фокусираме на следните елементи кои доминираат во директното изразување во македонскиот јазик: асертивни изјави, перформативни глаголи, инфинитивни конструкции и прашања. Анализата ја правиме врз основа на реализацијата на говорниот чин на приговарање. Корпусот кој го анализираме е составен од 493 искази собрани преку Прашалник за анализа на дискурс. Прашалникот се стоеше од следните ситуации за кои испитаниците требаше да ги запишат своите реакции: Погрешна оценка, Бучна забава, Одење преку ред, Доцнење за на час и Оштетен автомобил. Дадените ситуации се разликуваа според моќта на соговорниците, нивната блискост и тежината на прекршувањето. При собирањето на материјалот учествуваа 103 испитаници на возраст од 19 до 23 години. Кон овој корпус беа додадени 80 други приговори собрани во природни ситуации. Целта на нивното вклучување во истражувањето беше преку нив да ги провериме резултатите добиени од анализата на Прашалникот.

⁴ С-студент; П-професор

5 Анализа на реализација на директните приговори

Приговорите кои ние ги собравме беа формулирани како асертивни изјави, замолување и прашања. Асертивните изјави беа формулирани со исказни реченици. Во замолувањето се среќаваат повеќе вида реченични конструкции, но во овој труд ќе се задржиме на речениците со перформативни глаголи и императивните конструкции. Од прашањата ќе ги разгледаме реторичките прашања кои имаат значајна улога при формулирање на приговорите.

Слика 1 Дистрибуција на реченичните рамки

5.1 Асертивни изјави

Силината на приговорите во македонскиот јазик ја даваат асертивните изјави формулирани како објаснување зошто се покренува приговорот. Иако би очекувале дека објаснувањето би требало да го претстави приговарањето како разумно и логично и со тоа да ја намали тензијата, тоа на никој начин не го ублажува исказот. И покрај тоа што заменката од второто лице множина и употребата на перформативната форма *ве замолувам* имаат тенденција да ја направат ситуацијата формална и учтива, објаснувањата се директни, обвинувачки и не оставаат простор за компромис.

(4) Ве замолувам да ја намалите музиката *бидејќи ми пречи*.

(5) Јас ве замолувам доколку има можност да ми дадете шанса *бидејќи сметам дека заслужувам повеќе*.

(6) Добро вечер соседи, ве замолувам ако може да го намалите гласот на музиката.

Имам за учење, не можам да се концентрирам.

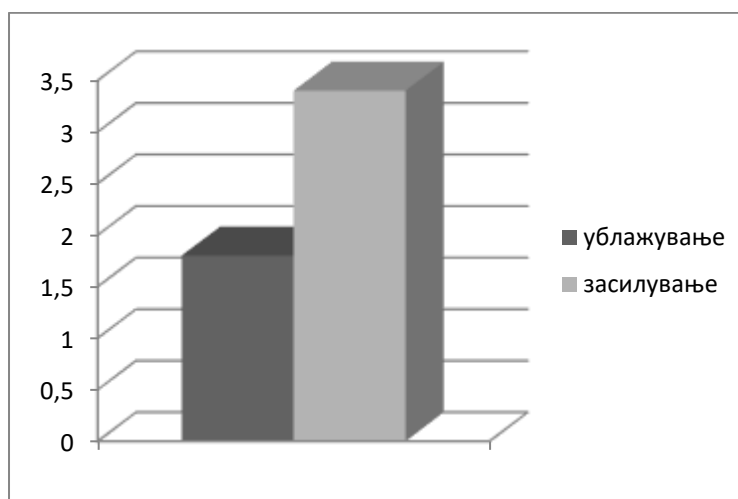
Асертивните изјави во овие примери се многу силни и не се ублажени, напротив директни се и се засилени со јаки лексеми (*ми пречи*), епистемички глагол (*сметам*) и модален глагол (*не може*). Како што покажува Табела 1, од епистемичките глаголи

најчесто се користени глаголите *мисли* и неговата посилна варијанта *смета*, и тоа најмногу во задачата Погрешна оцена.

Табела 1 Употреба на епистемички глаголи по ситуации

	Погрешна оцена	Бучна забава	Одење преку ред	Доцнење на час	Оштетен автомобил	Вкупно
мисли	21	0	4	1	6	32
смета	30	0	2	0	0	32
знам	1	0	1	1	0	3
Вкупно	52	0	7	2	6	67

Слика 2 поажува дека општо земено засилувањето на исказите во приговарањето е поголемо од ублажувањето. Покрај епистемичките глаголи, за засилување на исказите говорителите ги користеле прилозите *многу (премногу), навистина, толку, сигурно веќе, зарем, барем, сепак, секако*; и модалните глаголи *мора, треба* и *не може*. За ублажување, испитаниците ги користеле прилозите *малку, само, можеби, за кратко*; деминутивното *минутки*; теличните глаголи *поразговара, поучи, почека*; како и условните изрази *ако може, доколку дозволите/може (е можно, возможно; има можност), ако сакаш*. Кон овие може да ги додадеме силните лексеми (*ми пречи, бучава, некултурен, глуп*, и сл.), како и сарказмите (*Пешки побргу ќе стигневме, и тоа двапати ќе одевме и ќе се вратевме; Браво, бе, точно на време доаѓаш; Дали сум невидлива на застанавте пред мене?*), кои не се земени во предвид во графиконот во Слика 2.

Слика 2 Процентуална застапеност на ублажувањето и засилувањето

5.2 Замолување

Перформативни глаголи

Замолувањето е директивен илокуциски чин кој е поучтив од наредбите бидејќи дозволува говорителот да не го направи она што се бара од него. Во поглед на замолувањето, паѓа в очи неговата формулација со перформативните глаголи *ве/те замолувам, замолам и молам*. Распределени по ситуации, нивната употреба изгледа вака:

Табела 2 Дистрибуција на перформативните глаголи по ситуации

	Погрешна оцена	Бучна забава	Одење преку ред	Доцнење на час	Оштетен автомобил	Вкупно
ве/те замолувам/замолам	13	14	10	3	0	41
ве/те молам	6	24	27	15	6	78
Вкупно	19	38	37	18	6	118

Бројките во горната табела покажуваат дека *ве/те молам* преовладува во сите ситуации освен во Погрешна оцена каде студентот изразува незадоволство од оцената што ја добил. Како се намалува растојанието и моќта меѓу говорителот и соговорникот така се намалува бројот на примери со *ве/те замолувам, замолам* и се зголемува бројот со *ве/те молам*. *Ве/те молам* е помалку формален, посекојдневен е и повообичаен. *Ве/те замолувам, замолам* освен што е поформален, посилен е и имплицира поголемо инсистирање. Јачината на овој перформативен глагол произлегува од големата желба на говорителот да го убеди соговорникот да го направи она што го бара. Но едновременно пренесува и понизноста на говорителот во поглед на неговиот соговорник или друг тип на растојание. Така кога едната другарка ѝ вели на другата *Те замолувам да бидеш на време нареден пат*, таа свесно ја зголеми дистанцата меѓу двете покажувајќи ја својата лутина.

И свршената и несвршената форма скоро секогаш се ублажени со форми со кои се изразува можноста (*ако може, доколку може, дали може, ќе може ли*) или желбата на говорителот (*сакам, сакав*) или со партикулата *ќе* со која се дава идна перспектива и со тоа замолувањето се прави понеобврзувачко. Тие се конвенционални јазични средства за ублажување на исказите. Исказите се директни, само нивната илокуциска сила, а со тоа и наметнувањето, се намалени.

По перформативни форми *ве/те замолувам, замолам* скоро секогаш следат да-конструкции. Само по несвршената форма забележавме четири примери кои не беа типични и содржеа желбена конструкција или императив:

(7) Професоре, ве замолувам, би сакала да направам увид на завршниот испит.

Сметам дека моето знаење е за поголема оценка. Дали можам да препологам?

(8) Добар ден професоре, сакав да ве замолам дали имам шанса да го препологам испитот?

(9) Господине, ве замолувам запазете го редот. Сите ние сме овде за истиот филм.

(10) Ве замолувам дечко, одите преку ред, ни го преземавте редот за купување карти.

Веќе истакнавме дека *Ве/те молам* е помалку формално и посекојдневно. Тоа се разликува од претходните перформативни форми и по комплементот кој е прифатлив со него. Во нашиот корпус забележавме 78 форми со *ве/те молам*, од кои 44 имаа инфинитивен комплемент, 23 имаа комплемент во вид на *да*-реченица, а додатокот на останатите 11 го обележавме како друго. Сите освен еден пример во ситуација Погрешна оценка беа проследени со *да*-конструкција. Во другите ситуации после *ве/те молам* почесто следи императивна конструкција. *Да*-конструкциите повеќе имаат идна перспектива, и како такви тие се понеобврзувачки. Императивот бара дејството да се изврши сега, веднаш и покажува поголемо наметнување. Оттука би очекувале *да*-конструкциите повеќе да се среќаваат во ситуации кои се поформални.

Што се однесува до она другото, тоа може да бидат елиптични реченици (*Ај ве молам малку потивко*), замолување во вид на прашање (*Ќе ја намалите ли музиката, премногу е гласна, ве молам?*; *Ќе може ли малку да го намалите тонот, ве молам?*), асертивна изјава (*Ве молам, овде има ред*), именски додаток (*Ве молам професоре за увид на мојот испит*). Како што може да се забележи од горните примери, *ве/те молам* може да се најде и на почетокот и на крајот на исказот. А не е незамисливо да биде и во средината. Ваквото однесување на оваа перформативна форма наведува дека таа презема некои прагматички функции кои доведува до промена на нејзиното синтаксичко однесување. Во примерите кои ние ги собравме тука, таа е поврзана со учтивоста. А во говорот секако има и други функции за кои е кандидат да го заземе местото (недоверба, *Ама што ми зборуваш, те молам?*, несогласување, и сл.).

Императивни конструкции

Императивните конструкции претставуваат најдиректен начин на обраќање и во некои јазици на нив се гледа како на неучтиви форми, освен ако не се дополнително модифицирани или употребени во ситуации во кои постои голема блискост меѓу соговорниците.

Табела 3 Употреба на инфинитивните форми по ситуации

	Погрешна оцена	Бучна забава	Одење преку ред	Доцнење на час	Оштетен автомобил	Вкупн о
сам императив	0	1	25	5	4	35
ве/те молам + императив	1	12	19	9	6	47
ублажен императив	0	1 (слободно)	0	0	0	1
извинување + императив	0	0	7	0	0	7
1.л. императив	0	0	0	8	1	9
Вкупно	1	14	51	22	11	99

Табела 3 покажува дека и во македонскиот јазик тие не се користи во ситуации во кои има разлика во моќта (Погрешна оцена). Најчесто се користи во ситуации во кои се смета дека прекршокот е голем и особено кога се смета дека директно го загрозува лицето на соговорникот (Одење преку ред). Но и во тие случаи често неговиот ефект се амортизира со експлицирање на говорниот чин со *ве/те молам* или со извинување.

5.3 Прашања

Во согласност со она што го кажавме во воведот и прашањата кои ги најдовме во нашиот корпус немаат за цел да изнудат одговор, туку да го натераат соговорникот да го поправи своето однесување.

- (11) Каде бе дечко?
- (12) Леле, што си направил?
- (13) Каде беше до сега? Ќе доцниме на час.
- (14) Што се случи со колата? Имаше ли некој проблем? Зошто не ми кажа? Не е фер.
- (15) Кај си до сега? Побрзај ќе задоцниме.
- (16) Каде одиш преку ред? Врати се назад.
- (17) Да не се успа? Изгледа заглави сношти на студентска.
- (18) Пред да ти ја дадам колата не беше оштетен. Да не случајно ја удри некаде?
- (19) Здраво, да те прашам случајно да не имаше некоја незгода со мојата кола?

Забележав дека браникот е оштетен.

Горните примери покажуваат дека во приговарањето прашањата може да се формулира само со едно прашање, без дополнителни надворешни модификатори. Прашањата во (11) и (12) не очекуваат одговор од соговорникот. Ситуацијата им е сосема јасна и на двајцата соговорници. Но едниот соговорник смета дека другиот направил прекршок, експлицитно го обвинува прекршителот и имплицира дека тој

треба да го поправи своето однесување. Во (13) и (14) говорителот покрај прашањето со кое го обвинува соговорникот, ја наведува и последицата или дава морална евалуација за неговото однесување. Во такви случаи може да стојат и две или три прашања едно по друго, засилувајќи го обвинувањето кон соговорникот. Покрај наведувањето на последицата, говорителот може да наведе и решение за проблемот, како во (15) и (16). Интересна е и употребата на *да не*-прашањата во (17), (18) и (19). Овие прашања звучат како да му даваат на соговорникот можност да одговори со *да* или со *не*. Многу често говорителот изразува дополнителна несигурност (во овие случаи со *изгледа* и со *случајно*). Сепак според она што следи по нив или она што доаѓа пред нив очигледно е дека на нив се очекува позитивен одговор. Тие имаат за цел обелоденување на имплицитното обвинување и изнудување позитивен одговор, т.е. признавање на вината. Овие прашања беа најчести во последните две задачи кои се впрочем и нејнеформални. Особено беа чести во ситуацијата Оштетен автомобил, каде растојанието и моќта се мали, но тежината на прекршокот е голема. Подетални објаснувања за употребата на овие прашања може да се најдат во Митковска и др. (Mitkovska et al. 2015)

Употребата на прашањата со различна илокуциска сила е забележителна и во македонскиот јазик. Во моето истражување на несогласувањето (Кусевска, 2012) покажав дека и во македонскиот јазик реторичките прашања се стратешко средство по кое говорителите често посегнуваат при градењето на својот исказ. Во опкружување на несогласувањето нивна цел е постигнување посилен ефект, нагласување или провокација.

6 Споредба со примерите од природниот корпус

Говорните чинови во исказите собрани по природен пат го потврдија она што претходно го кажавме. И во нив асертивните изјави се многу директни и силни, модифицирани со истите средства што веќе ги наведовме. Се користат реторички прашања кои ја потврдуваат вината на соговорникот и императивни конструкции без дополнителна модификација. Употребата на перформативните глаголи ја забележавме во имејли кон професор, но не и во конверзациските секвенци. Дури и употребата на *ве/те молам* имаше ограничена употреба.

(20) В: Ај Ве молам пуштете парно. Позади е ладно.

(21) С: А јас кога ќе правам?

П: На крај.

С: Е па кога на крај? Нема да бидам тука. Имам обврски.

(22) А: Да, ама денеска се држеше дипломска. Дипломската се одржа пред јас да ја направам одлуката.

Сепак, има една разлика што секако мораме да ја истакнеме, а која е забележителна и во примерите (20), (21) и (22). Тоа е употребата на дискурсните маркери (ДМ) во природните конверзациски секвенци. Ваквата нивна употреба е забележана од сите лингвисти кои се занимавале со говорниот јазик. Крибл (Crible 2018: 47) издвојува и посебна група на интерперсонални ДМ кои имаат за цел да ја намалуваат заканата на лицето на соговорникот, како и да изразуваат согласување и несогласување. Во приговорите најчесто го среќаваме ДМ *aj*, кој иницира дејство, и адверсивните дискурсни маркери *а*, *е па* и *ама* кои прават инференција, наведуваат, дека нешто е во спротивност со ставот на говорителот. Овие маркери не ублажуваат и не се насочени кон индиректноста. Напротив, тие го експлицираат ставот на говорителот и со тоа го засилуваат говорниот чин кој тој го креира.

Неизбежен е впечатокот дека приговарањето во македонскиот јазик почесто се формулира директно и со силни јазични средства. Меѓутоа во реалните конверзации имаше повеќе примери во кои првично приговорот беше формулиран индиректно, а дури потоа, во некое подолно обраќање тој се доведуваше во експлицитна форма.

7 Заклучок

Целта на ова истражување беше да прикажеме некои од јазични средства кои придонесуваат исказите во македонскиот јазик да се формулираат како директни и силни. Ги издвоивме асертивните изјави, перформативните глаголи, императивот и прашањата. Во овој труд не ги разгледавме конвенционалните прашања за замолување бидејќи тие повлекуваат други дискусии па за нив ќе зборуваме во некоја друга прилика.

Од нашето истражување можеме да заклучиме дека иако реченичните функции се многубројни, сепак постојат некои одредници за нивната употреба во говорните чинови. Во одредени ситуации преовладуваат одредени реченични рамки. Така, најголемиот број перформативни искази ги забележавме во Погрешна оценка, а најголемиот број реторички прашања во Доцнење за на час и Оштетен автомобил. Оттука, можеме да заклучиме дека говорителите не ја градат конверзацијата сосема произволно и дека таа не се одвива на случаен начин. Конверзацијата има своја структура и следи одредени правила. Ваквата анализа ни овозможува подобро да го разберем јазичното однесување и во нашата и во други култури. Ова е извонредно значајно за овој период на засилена комуникација меѓу луѓето од различни култури.

Литература

- Austin, J. L. 1962: *How to do things with words*, Oxford University Press, Oxford.
- Brown, P., & Levinson, S. 1987: *Politeness. Some universals in language usage*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Crible, L. 2018: *Discourse Markers and (Dis)fluency*, John Benjamins Publishing Company, Amsterdam/Philadelphia.
- Goffman, E. 1967: "On face-work: an analysis of ritual elements in social interaction", во E. Goffman, *Interactional Ritual: Essays on face-to-face behaviour*, Penguin Books, New York.
- Koshik, I. 2005: *Beyond rhetorical questions: Assertive questions in everyday interaction*, John Benjamins Publishing Company, Amsterdam/Philadelphia.
- Mitkovska, L., Buzarovska, E., & Kusevska, M 2015: "Macedonian 'da-ne'-questions as distance markers", во B. Sonnenhauser, & A. Meermann, *Distance in Language: Grounding a Metaphor*, Cambridge Scholars Publishing, Newcastle upon Tyne, UK, 243-263.
- Monzoni, C. M. 2008: "Introducing direct complaints through questions: the interactional achievement of 'presequences'", *Discourse Studies Vol 10 (1)*, 73-87.
- Scollon, R., & Scollon, S. W. 2003: *Intercultural communication. A discourse approach*, Blackwell Publishing, Oxford.
- Searle, J. R. 1979: *Expression and meaning*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Sperber, D., & Wilson, D. 1986: *Relevance. Communication and cognition*, Blackwell Publishers Ltd, Oxford.
- Кусевска, М. 2012: *Меѓукултурна прагматика. Несогласување во усната комуникација: англиски и македонски*, Академски печат, Скопје.

Summary

In this paper we analyze the linguistic means that native speakers of Macedonian use to formulate direct speech acts. The analysis is based on the speech act of complaining. Data were collected by a Discourse Completion Task in which participants were asked to respond to six situations with different contextual parameters. The questionnaire was administered among 103 participants aged between 19 and 23. This corpus was supplemented by complaints from real life situations. In our analysis we focus on sentence frames used for formulating complaints: assertive statements, performatives, imperative constructions and questions. The utterances produced in response to the Discourse Completion Task and the real life conversations showed great similarity. However there were two indications: 1. in real life conversations speakers used a lot of discourse markers; and 2. it is possible that speakers actually use more indirect speech acts (including complaints) than normally assumed.